

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc utáni bécsi sajtópolitika egyik kulcsembere

*Eduard Lackenbacher tevékenysége az 1850-es évek elején,
különös tekintettel frankfurti kiküldetésére*

MANHERCZ ORSOLYA*

A kutatások során az 1849 utáni sajtószabályozás területén bel- és külföldön működő politikusok és hivatalnokok között többen is a vizsgálat látókörébe kerültek. A miniszterelnök-külgügyminiszter Felix Schwarzenberg, illetve az egymást követő két belügyminiszter, Franz Stadion és Alexander Bach mellett 1852-től Johann Kempennek, a Legfelső Rendőrhatóság vezetőjének is jelentős szerep jutott a sajtó ellenőrzése terén. Az átnézett levéltári forrásokban azonban gyakran előfordult egy kevésbé ismert név is: Eduard Lackenbacheré. Jelen tanulmányban bemutatjuk az alacsonyabb pozícióban lévő, de annál nagyobb szerepet vállaló Lackenbacher a sajtóügy területén végzett bel- és külföldi tevékenységét.

1. Bevezető gondolatok

Az 1848–1849-es forradalmi hullám végigsöpört a Habsburg Birodalomban, veszélyeztetve annak fennmaradását, nagymértékben átalakítva társadalmi és politikai rendszerét. A sajtószabadság megvalósulása, amely a '48-as követelések középpontjában állt, ugyancsak megbolygatta a korábbi rendet, rendszert. A sajtóhoz kötődő intézmények, illetve a sajtópiac változása új helyzetet és új hatalmat teremtett, amelyekkel a helyzetét stabilizáló Habsburg-hatalomnak is szembe kellett néznie. A bécsi kormányzat egyik fontos célja volt a sajtószabadság kihirdetése után megindult folyamatok megállítása, sőt visszafordítása. Erre a forradalmi megmozdulások leverésével a birodalom egyre nagyobb területén sor került, kiindulópontnak mindenképpen Bécset tekinthetjük.

Az 1848. októberi bécsi forradalom leverése után a várost meghódoltató Windisch-Grätz azonnal korlátozta a sajtó szabadságát, az ostromállapot idejére elrendelte a lapok kiadásának beszüntetését, kivéve a *Wiener Zeitung*ét, amely a kormány hivatalos szócsöveként funkcionált.¹

* Adjunktus, ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történelem Tanszék. E-mail: manhercz.orsolya@btk.elte.hu. A cikk megírásának alapjául szolgáló kutatást az MTA BTK Médiatudományi Kutatócsoportja támogatta. A tanulmány alapját képező bécsi levéltári kutatások a Collegium Hungaricum (2013, 2014) és az Osztrák–Magyar Akcióalapítvány (2014, 2015) támogatásával valósultak meg. A kutatások sikeréhez hozzájárult Fazekas István, illetve Cross András levéltári delegátus segítsége.

¹ Kurt PAUPIÉ: *Handbuch der österreichischen Pressegeschichte, 1848–1959. I., Wien.* Bécs-Stuttgart, Braumüller, 1960. 2.

A sajtószabadság fokozatos visszaszorítását szolgálták Ludwig Welden tábornagynagy intézkedései is, aki Bécs katonai és politikai kormányzójaként igyekezett végrehajtani a Franz Stadion belügyminisztertől kapott utasításokat.

A bécsi belügyminisztériumban 1848 őszétől lázas munka folyt a forradalmi irányok és csoportok megrendezése érdekében, és ezen a téren kiemelt szerepet kapott a sajtó ügyének rendezése, amiben több minisztérium is érintett volt. A belügyminisztérium mellett az igazságügyi, a külügyi és kereskedelemügyi tárca is bekapcsolódott az ezen a területen folyó munkába. Így kerülhetett először kapcsolatba Eduard Lackenbacher (1813–1869) Bach igazságügy-miniszterrel, és indulhatott el azon a pályán, amelynek fő irányát a következő években a sajtóügy adta.

2. Eduard Lackenbacher a belügyminisztérium szolgálatában

Lackenbacher 1834 és 1848 között a bécsi pénzügyminisztérium osztályvezetője volt.² 1848 decemberében már Stadion belügyminiszter szolgálatában állt, és több sajtóval kapcsolatos rendelkezés megfogalmazásában is szerepet kapott. Feltehetőleg ő jegyezte le azt az átiratot, amelyet a belügyminisztérium küldött Weldennek, Bécs katonai és polgári kormányzójának, valamint a tartományi vezetőknek a napisajtó megrendezése tárgyában.³ 1849 elején hasonló tárgyú fogalmazványok végén találjuk Lackenbacher nevét.⁴

1848 nyarán változások történtek a Schwarzenberg-kormányban, Stadion gróf betegsége miatt visszavonult, helyét először ideiglenesen, majd szeptembertől véglegesen Bach foglalta el a belügyminisztérium élén. Lackenbacher ekkor vált Bach közvetlen munkatársává, a belügyminisztérium elnöki irodájába került, ahol rövid időn belül osztály-, majd miniszteri tanácsos lett.⁵

² Ennek némileg ellentmondanak azok az információk, amiket az időszakra vonatkozó *Provinzial-* és *Staats-**handbuch*ok adataiból nyertünk. A kérdések tisztázása további kutatásokat igényel.

³ A fogalmazvány Bécs, illetve a tartományok napisajtójának megrendezésére vonatkozó intézkedéseket tartalmazza, amelyek egyrészt a plakátok és röpiratok terjesztését korlátozták, másrészt lépéseket tettek a cenzúra ismételt bevezetése felé. Néhány lapot ideiglenesen be is tiltottak, ha többszöri figyelmeztetés után sem változott a kiadvány hangneme. Welden Stadionnak, Bécs, 1848. december 12. ÖStA (Österreichisches Staatsarchiv), AVA (Allgemeines Verwaltungsarchiv), Inneres, MI (Ministerium des Innern), Präsidium, Akten, Teil I. (1848–1899), Kt. (Karton) 596, 1848:320. Stadion Weldennek, Bécs, 1848. december 20. Uo., 1848:362.

⁴ Stadion Weldennek, Bécs, 1849. január 9. (fogalmazvány). Uo., 10/1849.; ill. Stadion Weldennek, Bécs, 1849. január 25. (fogalmazvány). Uo., 318/1849.

⁵ Becke közös pénzügyminiszter előterjesztése, Bécs, 1868. április 2. ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Kabinettsarchiv (KA), Kabinettskanzlei, KZ 1183/1868.

2.1. Lackenbacher tevékenysége a frankfurti kiküldetésig

2.1.1. Az 1849-es sajtótörvény

A polgári és a katonai hatóságok mozgástere 1848 őszétől 1849 tavaszáig korlátozott volt a sajtó elleni fellépések terén, ezért szükség volt egy, az új kormányzat szellemiségének megfelelő törvényre. Az 1849. márciusi olmützi alkotmány kibocsátását néhány nappal követte a sajtótörvény (Preßgesetz/PreßG 1849) megjelenése (1849. március 13.), amely az alkotmány 5. paragrafusában foglaltakat egészítette ki.⁶ Az itáliai területekre és Magyarországra nem volt érvényes, illetve a Prágában és Bécsben érvényben lévő ostromállapot is korlátozta bevezetését. Mindenesetre a törvény megszületésével megteremtődött a sajtóvétségek elleni fellépés alapja, illetve annak a lehetősége, hogy a későbbiekben tovább szigorítsák a korlátozásokat.

Az 1849-es törvénnyel kapcsolatban számos probléma merült fel a végrehajtó hivatalok részéről, életbe lépése nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ezért igen korán szóba került a felülvizsgálata.⁷ A Lackenbacher által ebben az időszakban fogalmazott iratok alapján jól érzékelhető, hogy milyen nehézségek adódtak a márciusi törvény végrehajtása kapcsán. Már 1849 júniusában érkeztek Bécsbe olyan jelentések, amelyek felvilágosítást kértek bizonyos paragrafusok értelmezéséhez,⁸ egyúttal jelezték a törvény hiányosságait.⁹ Ennek kapcsán Lackenbacher 1850 és 1851 folyamán számos tartományi vezetővel levelezett, illetve foglalkozott a birodalom diplomáciai misszióinak a hálalással kapcsolatban küldendő utasításokkal is.¹⁰

⁶ A törvény (valójában két pátens) garantálta az 1848-as sajtószabadságot, ugyanakkor fellépett a sajtó „helytelen használata”, vagyis a sajtóval való visszaélés ellen. Pontjai nemcsak a nyomtatott kiadványokra voltak érvényesek, hanem azokra a szellemi és képzőművészeti termékekre is, amelyek kő-, fém- és falenyomatok használatával, pénzveréssel, mechanikai vagy vegyi eszközök útján készültek (PreßG 1849 §3). A lapindítást, újságkiadást szigorú feltételekhez kötötték, és újra bevezették a kötelező kauciót. Az 1848. decemberi rendeletről átvették a letétbe helyezési kötelezettséget, illetve a kolpoartás tilalmát. A törvény részben követte az 1848. májusi elveket, de új esküdtbírók kinevezéséről nem rendelkezett, így az 1848 májusától egy évig érvényes mandátumok hamarosan lejártak. Sajtópátens, 1849. március 13. www.univie.ac.at/medienrechtsgeschichte/Pressgesetz1849.pdf. Thomas OLECHOWSKI: *Das Preßrecht in der Habsburgermonarchie*. In: Helmut RUMPLER – Peter URBANITSCH (szerk.): *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. VIII.: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft*. 2. – „Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung”. Bécs, VÖAW, 2006. 1493–1533. Itt hivatkozott rész: 1502–1503.

⁷ Fogalmazvány Lackenbacher írásával, s. d. s. n. ÖStA, AVA, Inneres, MI, Präsidium, Akten, Teil I (1848–1899), Kt. 596 (1848–1851).

⁸ A 16. paragrafussal kapcsolatban a birodalom számos területéről érkezett kérdés. Ez a paragrafus a köteles példányok leadásáról, illetve az ennek elmulasztása esetén előírt büntetésekről szolt. A megoldás kidolgozásába a pénzügy- és az igazságügy-minisztériumot is be kellett vonni.

⁹ A belügyminisztérium Marquesnak, ill. az igazságügy-minisztériumnak, Bécs, 1849. június 12. (fogalmazvány); 4383/1849. A steiermarki kormányzóság jelentése a belügyminisztériumnak, Graz, 1849. május 30. Uo., 4092/1849.

¹⁰ A belügyminisztérium Emmingernek, Bécs, 1851. január 16. Uo., 5559/1850; a belügyminisztérium Schwarzenbergnek Milánóba, Bécs, 1850. október 2. Uo., 5814/1850.; a belügyminisztérium a külügyminisztériumnak, Bécs, 1850. december 26. Uo., 6426/1850.

2.1.2. A német sajtó feltérképezése

Lackenbacher a német sajtóviszonyokkal is megismerkedett, mivel 1850 elején utazást tett Dél-Németországban abból a célból, hogy felmérje az ottani lapokkal való kapcsolatfelvétel lehetőségét. Jelentését Bach Felix Schwarzenberg rendelkezésére bocsájtotta, kiemelve belőle néhány jelentős eredményt, kapcsolatot: Johann Sporschill (Lipcse), Hermann Ebner¹¹ (Frankfurt, *Journal de Francfort*), Eduard Baumann (Frankfurt).¹²

A jelentést részletesebben megvizsgálva kirajzolódik az a hálózat, amellyel a bécsi kormány már ekkor számolhatott. Lipcsében Grüner konzulhelyettes irányítása alatt működött Sporschill, aki a következő lapokat látta el osztrákbarát cikkekkal: *Rhein und Moselzeitung* (Koblenz), *Rheinisch Westphälische Zeitung* (Elberfeld), *Rheinische Volksfalle* (Köln), *Karlsruher Zeitung* (Karlsruhe), *Augsburger Postzeitung* (Augsburg), *Schlesische Zeitung* (Breslau), *Frankfurter Oberpostamtszeitung* (Frankfurt), *Die Fackel* (Grimma). Sporschill mindemellett brosúrákat is készített. Lackenbacher az újságíró tevékenységét támogató arra hívta fel a figyelmet, hogy szükséges lenne folyamatosan ellátni őt megbízható és friss hírekkel.¹³

Lackenbacher hasonló lépéseket javasolt Frankfurt esetében is, ahonnan egész Dél-Németországra hatást lehetett gyakorolni. Frankfurtban Hermann Ebner volt az a személy, akin keresztül további 14 újságírókat lehetett mozgósítani Bécs érdekében. A frankfurti lapok közül Lackenbacher a *Journal de Francfort* francia nyelvű lapot emelte ki, amelyet diplomáciai körökben, illetve Oroszországban és Itáliában egyaránt sokan forgattak, ráadásul az újság forrásként szolgált a többi francia lap számára. Mindezek alapján fontos lett volna a *Journal de Francfort*-t ellátni francia nyelvű cikkekkel. A lap szubvencióra nem tartott igényt, csak annyira, hogy egy körlevélben ajánlják az összes osztrák követségnek és konzulátusnak. A lap tulajdonosa, Vrints báró cserébe nemcsak az osztrákbarát írások megjelentetését vállalta volna, hanem azt is, hogy postaigazgatóként az osztrák érdekek szolgálatába állítja a meglévő kapcsolatait más szerkesztőségekkel.¹⁴

Lackenbacher első jelentésében felmerült annak a lehetősége, hogy az osztrák kormány megvásárolná a frankfurti *Oberpostamtszeitung*-ot Taxis hercegtől, és a lap politikai részének szerkesztését Dr. Baumannra bíznák. A frankfurti *Oberpostamtszeitung* megvételét azért szorgalmazta Lackenbacher, mert a lap az osztrák kormány ellenfeleinek szócsöveként szolgált, és szoros kapcsolatban állt a poroszbarát Wahlkamp szász-weimari titkos tanácsossal. A korábbi megbeszélések Taxis herceggel sikertelennek bizonyultak, ezért Lackenbacher ajánlólevelet kért, hogy folytathassa a tárgyalást.¹⁵ A javaslat végrehajtásáról ez idáig nem találtunk adatot, feltehetően elvetették, Lackenbacher pedig új feladatokat kapott Bécsben.

¹¹ Máshol: Dr. Hehner. PAUPIÉ i. m. (1. lj.) 12.

¹² Bach Schwarzenbergnek, Bécs, 1850. március 20. ÖStA, HHStA, Ministerium des Äußern [MÄ], Informationsbüroau [IB], Politisches Archiv, PA XL Interna, Korr. mit inneren Behörden, Kt. 67 (1850), f. 22–27. s. n.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

¹⁵ A herceget körülvevő személyekkel kapcsolatban Lackenbacher külön jelentést készített, amelyből kiderül, hogy hogyan érdemes megközelíteni az ügyet. Uo.

Többek között az ő kézírásával készültek azok az észrevételek, amelyek az 1851. január 1-jétől életbe lépő magasabb portódíjak kapcsán vizsgálták a Bécsben kapható birodalmi újságok árának növekedését. Az összeállítás laponként végigvette a drágulás mértékét,¹⁶ illetve megadta a Bécsben kapható külföldi lapok árát. Az eredmények alapján jól kirajzolódott a bécsi lapok hátrányos anyagi helyzete.¹⁷ Az 1851-es év Lackenbacher számára a bécsi sajtóügyi munkálatokkal és a politikai vezetésben bekövetkező változásokkal együtt járó feszültségek mellett egyéb élményeket is hozott: az év végén Frankfurtba utazott mint osztrák sajtóügyi szakember.

2.2. A frankfurti kiküldetés, 1851–1852

Az 1848–1849-es forradalmi időszak után a német államok alkotmányos monarchiává alakultak át, kivéve a Habsburg Birodalom, amely egy rövid, az alkotmányosság látszatát fenntartó periódus után ismét abszolutisztikus állammá vált. A német egység kérdése továbbra is nyitott maradt, Poroszország és Ausztria versengése a vezető pozícióért eleinte az osztrák irány erősödését hozta, amennyiben 1850-ben sikerült helyreállítani a Német Szövetséget és benne Ausztria vezető szerepét.¹⁸

A porosz cél, egy unió porosz irányítással, ami a politikai szövetség mellett – piacot teremtve a porosz ipar számára – gazdaságilag is erősítette volna az országot, csak rövid időre valósult meg. 1850 szeptemberében osztrák kezdeményezésre és irányítással ismét összeült a szövetségi gyűlés Frankfurtban. Poroszország és az unióhoz tartozó további 22 állam azonban távolmaradt. Az osztrákbarát államok, Bajorország, Württemberg, Szászország és Hannover elküldték képviselőiket. Mindezzel párhuzamosan katonai téren is kiéleződött Ausztria és Poroszország szembenállása. Hessen-Kassel porosz megszállása, a háború lehetősége maga után vonta az orosz cár közbelépését, aminek köszönhetően 1850. november 28-án megszületett az olmtüzi szerződés. Pontjai Poroszország számára voltak kedvezőtlenek:

- a jövőben csakis Ausztriával egyetértésben kezeli a német ügyeket;
- csapatait kivonja Hessenből;
- feloszlátja az uniót;
- támogatja a Német Szövetség ismételt felállítását.¹⁹

A Német Szövetség visszaállítása után Schwarzenberg osztrák miniszterelnök és külügyminiszter terve az volt, hogy az egész Habsburg Birodalmat belépteti a szövetségbe, valamint a német vámunióba, azonban ezt a német államok 1851-ben elutasították.²⁰

¹⁶ *Ostdeutsche Post, Lloyd, Österreichische Reichszeitung, Theaterzeitung, Corriere Italiano, Österreichische Correspondenz, Der Wanderer, Fremdenblatt, Österreichische Volkszeitung, Wiener Bote, Volksbote, Zuschauer, Vidensky Dennik, Wiestnik, Humovist.*

¹⁷ ÖStA, AVA, Nachlass Bach, Kt. 28, 28.10 Verteuerung von Zeitungen, s. d., s. n.

¹⁸ BIHARI Péter: *A németek. 2000 év Európa közepén.* Budapest, Műszaki, 2002. 159.

¹⁹ Bernt ENGELMANN: *Poroszország. A lehetőségek hazája.* Budapest, Gondolat, 1986. 318.

²⁰ BIHARI i. m. (18. l.) 159–160.

2.2.1. A frankfurti szövetségi gyűlés

A gyűlés nem a német nép, hanem a német kormányzatok fórumaként működött, tagjai nem egyéni elgondolásuknak, hanem kormányuk utasításának megfelelően jártak el. Mindez folyamatos kapcsolattartást – levelezést – követelt a kiküldött képviselő és a kormány között, ami lényegesen lassította a gyűlés munkáját. Ausztria volt a szövetségi gyűlés elnöke, szavazategyenlőség esetén az osztrák döntés volt a mérvadó. A szövetségi gyűlés nem az államok összességét jelentette csupán, azok felett állt, törvényeket hozhatott, és szövetségi ítéleteket hajthatott végre.²¹

Az 1850-es évek elején a frankfurti szövetségi gyűlés az osztrák–porosz rivalizálás egyik csatateréként (is) funkcionált. A vizsgált időszakban osztrák részről a Frankfurtba kiküldött szövetségi követ, Friedrich von Thun und Hohenstein gróf (1810–1881) volt. Poroszország frankfurti képviselőjét Theodor Heinrich Rochus von Rochow (1794–1854) látta el,²² majd 1851 júliusában Otto von Bismarck vette át a posztot, aki határozottan és támadó szellemben lépett fel Ausztria ellen.²³

2.2.2. A német sajtóügy kérdése

A sajtó kapcsán már 1846-ban felmerült a szorosabb szabályozás szükségessége szövetségi szinten, ezért – porosz kezdeményezésre – 1847-ben a kormányzatok küldötteket választottak, akiket instrukcióval ellátva küldtek Frankfurtba. A felmerült problémák között szerepelt a sajtószabadság bevezetése, illetve a cenzúramentes sajtó szabályozása.²⁴

Nem a forradalom vezetett el tehát a sajtószabadság mérlegeléséhez, hanem már 1848 előtt felmerült a lehetősége. Az okok között egyrészt szerepelt a közvélemény ereje, amennyiben az újságolvasó polgárokat többé nem lehetett visszatartani attól, hogy ne csak értesüljenek a politikai lépésekről, hanem részt is vegyenek azokban. Másrészt az üzleti könyvkereskedelem és a sajtó érdekképviselőinek nyomása is érvényesült. A kormányzatok hajlandók voltak lemondani a cenzúráról, de egyúttal továbbra is biztosítani kívánták az állami véleménymonopóliumot. Azonban az új rendelkezések és a szövetségi sajtótörvény kidolgozására már nem maradt elegendő idő, a frankfurti gyűlés 1848. július 12-én feloszlott, hogy átengedje a teret a népképviselői úton megválasztott alkotmányozó nemzetgyűlésnek.²⁵

²¹ Erich EYCK: *Bismarck. Leben und Werk I–III*. Erlenbach-Zürich, Eugen Rentsch, 1941. 169–173.

²² Rochow egyidejűleg szentpétervári követként is működött.

²³ Petra DOLLINGER: *Frauen am Ballenstedter Hof. Beiträge zur Geschichte von Politik und Gesellschaft an einem Fürstenhof des 19. Jahrhunderts*. 1. 2. félkötet. Lipcse, Leipziger Universitätsverlag, 1999. 537.; ENGELMANN i. m. (19. lj.) 320–322.

²⁴ Richard KOHNEN: *Pressepolitik des Deutschen Bundes. Methoden staatlicher Pressepolitik nach der Revolution von 1848*. Berlin, De Gruyter, 1995. 18–20.

²⁵ Uo., 20–23.

Az 1848-as forradalmak felgyorsították a reformfolyamatokat, így a sajtószabadság kihirdetését is,²⁶ ami a forradalmi csoportok legfőbb követelései között szerepelt. A fentiekben láthattuk, hogy a forradalmi hullám leverése után hogyan lépett fel a bécsi kormányzat a sajtó korlátozása érdekében. Hasonló eszközökhöz nyúlt a porosz kormányzat is a sajtó szabályozása, irányítása és befolyásolása terén,²⁷ ami alapján elképzelhető lett volna az egyetértés a két nagyhatalom között a szövetségi sajtópolitika kapcsán. Az egyetértés azonban csupán egyetlen szempontból érvényesült: mindkét nagyhatalom véleménye egyezett abban, hogy az 1848-as demokratikus intézményeket és a forradalmi sajtó működését meg kell szüntetni, azonnal betilandók a republikánus, szocialista és kommunista újságok.²⁸

A szövetségi gyűlésből kiküldött politikai bizottságot megbízták azzal, hogy dolgozzon ki „általános szövetségi határozatokat a sajtószabadsággal való visszaélés megakadályozására”. A bizottság munkáját segítő előírták egy szakemberekből álló albizottság létrehozását. Mindez a frankfurti szövetségi gyűlés 23. ülésén (1851. szeptember 20.) merült fel. Az eseményekre reagálva Schwarzenberg miniszterelnök-külgyminiszter arra kérte Bach belügyminisztert, hogy mielőbb jelöljenek ki egy – a frankfurti bizottságba küldendő – osztrák szakembert, és készítsenek számára részletes instrukciót. Utóbbi december elejére el is készült, a feladatra Lackenbachert jelölték ki.²⁹

Fent részletesen bemutattuk Lackenbacher korábbi tevékenységét, láthattuk, hogy komoly tapasztalatokkal rendelkezett a sajtóügy terén, mind a Habsburg Birodalom, mind bizonyos a német területek, illetve a különösen fontos Frankfurt viszonylatában. Személye megfelelő választásnak tűnt, hogy képviselje az osztrák érdekeket abban a szövetségi bizottságban, amely a közbiztonság és rend fenntartása érdekében, különösen a sajtó vonatkozásában készült rendelkezéseket hozni a Német Szövetség számára. Szűkebben megjelölve a bizottság feladatát, a tagoknak a sajtószabadsággal való visszaélés megakadályozására kellett javaslatot kidolgoznia. Az osztrák küldött, Thun gróf szeptember 21-i jelentéséből kiderül, hogy a jelentés elkészültéig sajtóügyben járatos szakembert küldött Poroszország, Szászország, valamint a Hesseni Nagyhercegség, Hannover viszont nem kívánt részt venni ebben a munkálatban.³⁰

A szakbizottság valóban négy taggal alakult meg. Ausztriát Lackenbacher osztálytanácsos, Poroszországot Karl Ludwig Zitelmann kormányzati gyakornok, Szászországot (Ernst Gotthelf) Gersdorf udvari tanácsos, Hessent (Friedrich Georg von) Bechtold miniszteri tanácsos képviselte. A kiküldött szakemberek rangja alapján már gyanú ébredhet bennünk, hogy a porosz kormány talán kevésbé vette komolyan az ügyet, mint a többi kormányzat. Erre a következtetésre jutott maga Lackenbacher is, aki Zitelmannt jelentéktelen emberként jellemezte mind hivatali

²⁶ A Német Szövetséget tekintve, a frankfurti nemzetgyűlés által 1848. december 27-én közzétett alapjogok között szerepelt a sajtó- és véleményszabadság. A sajtótörvény kidolgozása is megkezdődött, azonban bevezetésére nem került sor. Uo., 24–25.

²⁷ Az osztrák, a porosz és a bajor sajtópolitika összehasonlításának Richard Kohlen külön fejezetet szentelt kötetében. Uo., 92–174.

²⁸ Uo., 32–33.

²⁹ Uo., 34; Bach Schwarzenbergnek, Bécs, 1849. október 17. (fogalmazvány), ill. Schwarzenberg Bachnak, Bécs, 1851. szeptember 27. ÖStA, AVA, Inneres, MI, Präsidium, Akten, Teil I (1848–1899), Kt. 596 (1848–1851). 5003/1851.

³⁰ Kivonat Thun gróf 1851. szeptember 21-i jelentéséből (Schwarzenberg átiratának melléklete). Uo.

rangját, mind képzettségét és képességeit tekintve.³¹ Úgy tűnhetett, hogy Zitelmann személye nem biztosít megfelelő súlyt a porosz szempontok érvényesítéséhez, azonban nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy Zitelmann mögött Frankfurtban ott állt Bismarck, illetve Berlinben Otto Theodor von Manteuffel miniszterelnök, aki ragaszkodott ahhoz, hogy a bevezetésre kerülő szövetségi reformok nem lehetnek befolyással a porosz alkotmányra.³²

2.2.3. A bécsi instrukció³³

1. Általános irányelvek

A Lackenbacher számára kidolgozott utasítás, amit a következőkben összefoglalunk, egyaránt tartalmazott általános és konkrét elveket. Korábbi – a sajtóügy terén végzett – munkásságát ismerve, élünk a gyanúval, hogy az utasítást maga Lackenbacher fogalmazta meg a készülő osztrák sajtótörvény-javaslat alapján. Az általános irányelveket a következőkben foglalták össze:

- a sajtóval való visszaélés az államrend és a monarchikus alapelv megsértése mellett a szövetségi alapelveket is veszélyezteti, ezért szükségesek a kiterjedt törvényi intézkedések;
- emellett a Habsburg Birodalom speciális igényeit is szem előtt kell tartani (mivel a Habsburg-monarchia speciális belső viszonyaiból adódóan a féktelen sajtó nagy károkat okozhat az államszerkezetben, szükség van kivételes óvatosságra és korlátozásokra);
- amennyiben a szövetség területére nézve nem alakítanak ki megfelelő, általános intézményrendszert, hosszú távon ezek sem fogják kiállni a próbát, és ez Ausztria befolyásának csökkenésével járhat;
- ezért Ausztria számára fontos, hogy a sajtó mozgását Németországban is a császári állam belső viszonyainak megfelelően szabályozzák, ezáltal a német sajtó birodalmon belüli korlátozására is ritkábban kerülne sor.

A javaslat készítői számoltak azzal, hogy nem minden tagállam lesz készséges partner abban, hogy a sajtótörvény előkészítésekor tekintettel legyen az osztrák viszonyokra, ezért arra utasították Lackenbachert, hogy ezekkel a szempontokkal ne hozakodjon elő nyíltan, hanem érvelését az általános német viszonyokból vezesse le, illetve érveit a tagállamok közös érdekeire és igényeire alapozza. A bécsi kormányzat óvatosságra intette tehát a szakembert, illetve arra, hogy a kezdeményezést esetleg engedje át a bizottság baráti tagjainak.

³¹ KOHNEN i. m. (24. l.) 40–41.

³² Uo., 28.

³³ Az alfejezet a következő irat alapján készült: Instruktion für den an die Bundesbehörde österreichischer Seite abzuordnenden Fachmann für Preßangelegenheiten. Bach Schwarzenbergnek, Bécs, 1851. nov. 11. (az instrukció az átirathoz mellékelve). ÖStA, AVA, Inneres, MI, Präsidium, Akten, Teil I (1848–1890), Kt. 596 (1848–1851), 6204/1851.

2. Konkrét alapelvek

Az utasítás a továbbiakban a porosz elgondolást követi, amennyiben hangsúlyozza, hogy nem szabad beavatkozni az egyes államok törvényhozásába, vagy a szövetségi hivatalok hatáskörébe olyan feladatokat felvenni, amelyek az egyes kormányok hatáskörébe tartoznak. A szövetségi hatóságok felügyeleti jogát kell rögzíteni a szövetségi törvényben, valamint a szövetségi alapelveket, amelyek az egyes államok számára normaként szolgálhatnak; egyúttal azon kormányok az esetében, amelyeknél hiányzik az erő vagy az akarat ahhoz, hogy saját maguk lépjenek fel a sajtóval való visszaélés ellen, a Szövetségnek kell átvennie ezt a feladatot. A bécsi vezetés számolt azzal is, hogy a téma komoly ellenkezésre talál majd a sajtóban és a nyilvánosság köreiben, ezért a részletek kidolgozását az egyes kormányokra kívánta bízni.

Fontos szempont volt a szövetségi sajtótörvény kidolgozása kapcsán, hogy a nagyobb német államok egy része már rendelkezett sajtótörvénnyel, amely vagy a forradalmak utáni évekből származott, vagy azok tapasztalatai alapján lett kiegészítve, szigorítva. Ezek a törvények nagyrészt tartalmazták azokat a represszív szabályokat, amelyeket a törvényhozás hatékonyan alkalmazhat. Másrészt az egyes államok törvényei nem annyira az alapelveikben különböztek, sokkal inkább a büntetések mértékét és az alacsonyabb szintű intézkedéseket tekintve. Teljes összehangolásukra nyilvánvalóan nem kerülhetett sor, ezért a bécsi kormányzat úgy gondolta, hogy a nagyobb államok törvényeinek kell iránymutatóként szolgálniuk, ezeket kell összehasonlítani, és azokból a fő szempontokat kiválasztani. Az így meghatározott alapelveket a tagállamoknak kötelezően át kellene venniük a saját törvényükbe, ezeket természetesen a szövetségi törvény is előírná. A legfontosabb alapelvek alatt osztrák részről az alábbiakat értették:

- I. a nyomtatott kiadványok kiadásának és forgalmazásának joga;
- II. a kolportázs, a plakátolás és a házalás általános tilalma;
- III. a kiadványok tartalmáért vállalt felelősség kérdése (az osztrák szakembernek erre nézve az Ausztria számára készült új törvény pontjai irányadó);
- IV. a periodikus kiadványok kiadásának feltételei – mérlegelendő:
 - a) a kiadó, nyomdász, felelős szerkesztő stb. személye;
 - b) a kaució beépítése;
 - c) a sajtóbélyeg bevezetése;
 - d) a postai díjtételek kérdése;
- V. a köteles és mintapéldányok beküldése, valamint az ezzel kapcsolatos a határidők kérdése;
- VI. a lefoglalás joga és annak következményei.

A büntetéseket tekintve az volt a kitérőt cél – legalábbis bécsi szemszögből –, hogy az államszövetség általánosságban a vallás, az erkölcs, a törvény, a tulajdon és a család, valamint különösen a Német Szövetség alapelvei mellett álljon ki. Mindez konkrétan a monarchikus eszme, a nyilvános nyugalom és rend, a Szövetség és az egyes kormányok autoritása, illetve az uralkodók, a köztisztviselők és -hivatalok tisztelete és biztonsága, végül a katonaság és a társadalmi hierarchia védelmét jelentette. A szakemberekből álló bizottságnak ehhez kapcsolódóan azzal kellett foglalkoznia, hogy

- a sajtóvétségek, amelyek a súlyos bűncselekményekkel egyenrangúak, külön megnevezendők-e;

- az ezekre vonatkozó büntetés mértékét az általános büntető törvénykönyvben vagy a sajtótörvényben kell-e meghatározni;
- milyen jogi következményekkel járjon az egyes szövetségi államokban bekövetkezett lefoglalás, elítélés és elkobzás;
- mely bíróságok legyenek kompetensek sajtóügyekben (elkerülendő az esküdtbírók alkalmazása).

A represszív szabályozás kapcsán a bécsi utasítás más intézkedések bevezetését is javasolta, mivel úgy gondolták, hogy az utóbbi időben az is bebizonyosodott, a represszív rendelkezések nem elegendők, és a bírósági eszközök többé vagy kevésbé hatástalanok. Ebből következik, hogy szükséges adminisztratív intézkedések útján is befolyást gyakorolni a sajtóra, amelyek hatékonyságát Ausztriában az addigi tapasztalatok bizonyították. Az adminisztratív megoldások között az alábbiakat találjuk:

- a veszélyes tartalmú külföldi nyomtatványok betiltása;
- az iparendély megvonása a kiadótól, a terjesztőtől és a nyomdásztól;
- a postai terjesztés megvonása;
- az időszaki kiadványok elnyomása.

3. További, szem előtt tartandó elvek

Az utasítás óvatosságra inti az osztrák szakembert, és javasolja, hogy mérje fel a többi kormány szándékát, és olyan célokra koncentráljon, amelyek valóban sikerrel vagy legalább a nagyobb államok egyetértésével kecsegtetnek. A taktikus fellépésre való buzdítás háttérben az attól való félelem állt, hogy Ausztria a nyilvánosság előtt kellemetlen helyzetbe kerülhet, és ezzel – Ausztria kárára – egy másik állam (nyilván Poroszország) népszerűsége növekszik. Lackenbachernek ezért a munkálatok folyamán rendszeresen ki kellett kérnie Thun gróf szövetségi követ beleegyezését, illetve tőle kaphatott felvilágosítást az egyes tagállamok egymáshoz való viszonyáról. Emellett természetesen a bécsi kormányzatot is rendszeresen tájékoztatnia kellett az ügy alakulásáról.

Eleinte tehát a bécsi miniszterek is csak alapelveként gondolták megvalósítani a sajtóügy szövetségi szabályozását, mégis egy egész kívánságlistát állítottak össze.³⁴ Az osztrák kormány jól láthatóan a Habsburg Birodalom számára készülő sajtótörvény alapelveit kívánta kiterjeszteni az egész szövetségre. Az egyezések (kaució, köteles példányok, utólagos ellenőrzés, a sajtóvétség esetén büntethető személyek körének kijelölése stb.) szembetűnők, és egy helyen az utasítás konkrétan is utal a bécsi rendelkezésekre. Ugyanakkor osztrák részről számoltak egyes államok – elsősorban nyilván Poroszország – ellenállásával, ezért óvatosságra intették Lackenbachert, és figyelmeztették a német államok közötti ellenséges, illetve baráti kapcsolatok kihasználhatóságára.

³⁴ KOHNEN i. m. (24. lj.) 38.

2.2.4. *A porosz irányelvek*

Porosz részről két pontot tartottak igazán lényegesnek. Egyrészt a napisajtó veszélyességét hangsúlyozták, másrészt azt, hogy a hatalom törekedjen a sajtó kontrollálására, belátva, hogy az újságokon keresztül sokan vesznek részt a politikában. A szövetségi hatalom feladata ebből kifolyólag mintát nyújtani a kormányoknak. Ezt az egyszerű megoldást némiképp beárnyékolta a kérdés, hogy mennyire készek az egyes kormányok arra, hogy a saját hatalmukból átadjanak a szövetségi hatóságoknak. Porosz részről az az elv érvényesült, hogy a Szövetség ne avatkozzon be a porosz belpolitikába, mármint abban az esetben, ha a szövetségi irány szembemegy a porossal.³⁵ A berlini kormány elfogadta Bismarck véleményét, miszerint csupán arra van szükség, hogy a sajtó felügyeletére vonatkozó törvénykezés az egyes tagállamokban biztonságot nyújtson a visszaélésekkel szemben.³⁶

2.2.5. *A szövetségi szakbizottság működése*

A bizottság első ülése előtt az osztrák és a porosz tag előzetesen egyeztetett, és a megbeszélésnek megfelelően Lackenbacher lett az elnök, aki bejelentette, hogy két pontot kell szem előtt tartani: 1. általános szövetségi sajtónormákat fognak kidolgozni; 2. a tárgyalások a porosz sajtótörvényhez igazodnak.³⁷

Az előzetes egyeztetések ellenére már az első ülés az osztrák–porosz ellentét jegyében telt, és a feszültség a későbbiekben tovább fokozódott. Mivel a poroszok a saját sajtótörvényükhöz (1851. május 12.), az osztrákok pedig a készülő bécsi sajtótörvény-javaslatához ragaszkodtak, szinte kizárt volt a megegyezés. Ezt az előfeltevést igazolták az események. Bár a szakemberek a következő üléseken pontról pontra végigmentek a porosz sajtótörvényen, és jó néhány elemével egyetértettek, Lackenbacher javaslatait – a porosz szakember vonakodása miatt – nem fogadták el.³⁸ A következőkben sikerült megegyezni:

- az adminisztratív koncessziómegvonás joga;
- köteles példány letétbe helyezése a rendőri hatóságoknál;
- impresszumszabályozás;
- a kolportázs és a házalás tilalma;
- kaució szabályok az időszakosan megjelenő kiadványokra vonatkozóan;
- a hivatalos vagy magánjellegű helyreigazítások megjelentetésének kötelezettsége;
- az előzetes rendőri lefoglalás érvényessége a bírói döntésig;
- a megosztott és fokozatos felelősség elve;
- és a postai értékesítés adminisztratív megvonásának lehetősége.

³⁵ Uo., 37–38.

³⁶ Bismarck javaslata Manteuffel számára, 1851. szeptember 6. Idézi KOHNEN i. m. (24. lj.) 37–38.

³⁷ Az első ponttal szemben a szász tag törvényi szabályozást szeretett volna. KOHNEN i. m. (24. lj.) 41.

³⁸ Uo.

Az osztrák javaslatok, amelyeket nem fogadott el a bizottság, a következők voltak:

- részletes büntetőjogi szabályozás felvétele a javaslatba;
- az esküdtzéki bíráskodás intézményének megszüntetése sajtóvétségek esetén;
- szabályok szövetségi hatókörrel:
 - = egy állandó sajtószindikátus (ellenőrző grémium állandó tagokkal) felállítása;
 - = az országos elkobzási határozatok érvényessége az egész Szövetség területén.

A szakbizottság ötödik és egyben utolsó ülésén, 1851. december 17-én abban egyeztek meg a tagok, hogy a tárgyalások alapján az osztrák és a hesseni szakember kidolgoz egy szövetségi sajtótörvény-javaslatot. A két szakember a szász tagot is bevonta a munkálatokba, vagyis egyedül a porosz Zitelmann maradt ki belőle. Lackenbacher hajlott arra, hogy a mielőbbi meg egyezés érdekében engedjenek a berlini követeléseknek, azonban Bécsből ezzel ellenkező utasítást kapott. Schwarzenberg a végsőig ragaszkodott a „nemzetek feletti” szabályokhoz,³⁹ amelyeket a hesseni és a szász küldött hajlandó volt elismerni, azonban porosz részről ellenkezésre lehetett számítani.⁴⁰

Nem egyértelmű, hogy mi volt a bécsi szakember, illetve az osztrák kormány célja azzal, hogy a szakbizottság szintjén megkerülték a berlini küldöttet. Az akció talán Zitelmann személyének szólt, hiszen Lackenbacher szükségesnek tartotta, hogy az elkészült javaslat eljusson a Szövetség politikai bizottsága porosz tagjához is. A szokásos ügymenet nem túl diplomatikus figyelmen kívül hagyása miatt jócskán elhúzódott az ügy, a berlini kormány ugyanis elhatározta, hogy saját javaslatot dolgoz ki.⁴¹

2.2.6. Az 1852 tavaszi frankfurti tárgyalások Lackenbacher szemszögéből

Alexander Bach hagyatékában fennmaradt egy levél, amelyet Lackenbacher küldött Frankfurtból a miniszternek 1852. május 11-én.⁴² A levélhez Lackenbacher egyúttal csatolta a szövetségi sajtótörvény-javaslatot, annak indoklását és egy emlékiratot. A levélben Lackenbacher az osztrák szándék érvényesüléséről, vagyis a kiküldetés sikeréről számol be, azonban utal a porosz ellenállásra is, amely megakadályozta a javaslat benyújtását. A szakember kitér arra, hogy a poroszok különvéleményt készítettek, emiatt nem küldhette a szakbizottság az anyagot a szövetségi gyűlésnek.⁴³

A jelentés alapján megerősíthetjük, hogy Lackenbacher a porosz biztost alkalmatlannak találta. Ennek az egyik oka az volt, hogy Zitelmann minden egyes betűt külön elküldött Berlinbe, ahol hagyták elfeküdni a dolgot. Lackenbacher úgy értékelte, hogy a porosz kormány célja

³⁹ A „nemzetek feletti” szabályozás két sarokpontja az volt, hogy az elkobzási rendeletek szövetség szerte érvényesek legyenek, illetve a bírósági ítéleteket a tagállamok kölcsönösen elismerjék.

⁴⁰ KOHNEN i. m. (24. lj.) 41–42.

⁴¹ Uo., 42–43.

⁴² Lackenbacher Bachnak, Frankfurt, 1852. május 11. ÖStA, AVA, Nachlass Bach, Kt. 7, Briefe: L-M, Lackenbacher. S. n.

⁴³ Uo.

az időhúzás volt, talán azért is, mert Bismarck nem tartózkodott Frankfurtban. A Bismarckot helyettesítő tanácsos megígérte az osztrák delegációnak, hogy a hét végéig átadják a porosz szakember jóváhagyását. Thun, aki másnap Bécsbe utazott, meghagyta, hogy Lackenbacher várja meg azt, mivel időközben Bismarck – az osztrák küldött távollétében – átveheti az elnökséget. Lackenbachernak azért kellett Frankfurtban maradnia, nehogy valami „álnokság” történjen.

Lackenbacher reményét fejezte ki, hogy Thun biztosítja a bécsieket arról, nem rajta múltott a tárgyalások elhúzódása, olyan hátráltató tényezőkkel és vonakodással kellett megküzdenie, amelyekben nem tudott úrrá lenni. Ugyanakkor az 1851-ben kapott utasításnak megfelelően járt el, amikor feltérképezte a többi kormány szándékát. Bajorország, Württemberg, Szászország, Baden és Hessen küldötte megengedte, hogy bizalmas úton megismerje az előterjesztéseiket, ezekből néhány gondolatot beemelt a javaslatba, a többi pontot a mellékletbe tette. Már ezen előterjesztések összevetésekor nyilvánvalóvá vált, hogy nem lehet minden javaslatot figyelembe venni, mert több ponton is ütköztek egymással. Volt ugyanakkor olyan állam is (Kürhessen), amely az új alkotmányában a sajtóügy tekintetében teljesen a szövetségi törvényre hagyatkozott. A javaslatról a nassaui és az anhalti küldött is kedvezően nyilatkozott, és azt kívánták, hogy a Szövetség végre döntésre jusson.

Lackenbacher úgy vélte, hogy szavazás esetén a többség nem kétséges, azonban Poroszország őszinte együttműködése nélkül nem látta biztosítottnak a széthúzás megszüntetését. Természetesen azt is tudta, hogy amennyiben a poroszok és a velük szomszédos államok nem tartják be a Szövetség döntését, Ausztria nyilván akkor sem fog háborút kezdeni a poroszokkal a sajtó miatt.

Lackenbacher feltehetően már ekkor számolt a sajtótörvény-javaslat kudarcával, és arra a következtetésre jutott, hogy ha a porosz lapok továbbra sem hagyják abba az Ausztria, illetve a délnémet államok elleni akciókat, akkor osztrák oldalon sem kell olyan szorosan fogni a gyeplőt. A szakember azonban azt is jelezte, hogy ennek a megoldásnak számos hátrányos következménye lehet. Egyrészt a kormányoknak nem lesz tekintélye a közvélemény előtt, és a napisajtó eltűzött szerepe soha nem szűnik meg. Lackenbacher remélte, hogy a porosz kormány megtanulja a leckét, és mindez valamivel korrektebb állásfoglalásra készíti Berlint. Lackenbacher javaslatában a következőket emelte ki:

- a munkálat nem lett „szép”, sok változtatás volt benne;
- az óvatosság sok megfontolást meggátolt, inkább célozgatni lehetett bizonyos dolgokra, mint kivitelezni azokat;
- a szövetségi aktákban már sok mindent deklaráltak ezzel kapcsolatban, ezért elhagyta a díszítéseket;
- a javaslat teljesen megfelel a kapott utasításnak, és sikerült a német államok többségének támogatását is megszerezni;
- a csatolt emlékiratot Bechthold miniszteri tanácsos készítette, annak rövidített változatát tervezték az ajánlólevél elejére illeszteni mint történeti áttekintést.

Lackenbacher összességében úgy érezte, hogy megoldotta a rábízott feladatot, legalábbis annyira, amennyire neki azt kifejezetten kötelességévé tették. Igyekezett, hogy az ügyet gondosan megalapozza, de közben ügyelt arra, nehogy a bécsi kormányt kapkodással nevetségessé tegye. Remélte, hogy még Thun otléte alatt ő is visszaérkezik Bécsbe, hogy szóban is tájékoz-

tathassa Bachot több, a sajtóval kapcsolatos dologról, amelyeket Bécsben is alkalmazni lehetne. A szakember tehát a frankfurti kiküldetés során nemcsak az eredetileg kítűzött feladatot igyekezett megoldani, hanem tapasztalatokat is gyűjtött, amelyeket Bécsben is hasznosítani lehetett.

Lackenbacher három nappal később íródott, következő levelében arról számolt be, hogy a porosz kormány továbbra is húzza az időt, további két hetet kértek a különvélemény kiegészítésére. Bismarck Berlinbe küldte a munkálatot, ahonnan néhány héten belül nem várható válasz. Lackenbacher jelezte, hogy mindezt Thunnak is megírja, és visszatér Bécsbe, ha lehetséges, mert feleslegesnek tartja, hogy ott időzzön, ami ráadásul a kincstárt is terheli. Ugyanakkor azt sem szeretne volna, ha végül a hátuk mögött küldenék el a javaslatot a Szövetségnek.⁴⁴

2.2.7. A szövetségi sajtótörvény-javaslat sorsa

Lackenbacher bizakodó hozzáállása ellenére a folyamat visszafordíthatatlanná vált. Amikor meghívására a szakemberek 1852. május 29-én ismét találkoztak, már mindenki előtt világossá vált, hogy a politikai bizottság elé két javaslat fog kerülni: az osztrák–hesseni és a porosz. További idővesztéséget okozott, hogy Lackenbacher ezután még egyszer átdolgozta az első javaslatot, majd Zitelmann és a porosz küldöttség bevonása, illetve a berlini javaslat csatolása nélkül osztotta ki a frankfurti küldöttek között. Hat hónapnyi tárgyalássorozat után, 1852. június 23-án készült el a politikai bizottság jelentése, ami megnyitotta az utat a javaslatok előtt a szövetségi gyűlés plénuma felé.⁴⁵ Ezzel Lackenbacher küldetése is befejeződött, innentől kezdve Thun gróf hatáskörébe tartozott a javaslatok sorsa, neki kellett felvennie a harcot a porosz féllel, vagyis Bismarckkal.⁴⁶ A két javaslat – bizonyos részletkérdésektől eltekintve – valójában csak néhány ponton tért el igazán egymástól, mégis további két évbe telt, mire 1854. július 6-án sajtóügyben szövetségi törvény született.

2.3. Lackenbacher további tevékenysége 1852 folyamán

Lackenbacher számára a frankfurti kiküldetés egy érdekes epizódot jelenthetett, azonban azzal egyidejűleg Bécsben is számítottak a munkájára. Az aláírásával készült újabb fogalmazványok és egyéb anyagok alapján láthatjuk, hogy frankfurti kiküldetését 1851 végén vagy 1852 elején megszakította. Az ő keze nyomát viseli például a *Die Presse* felvásárlására vonatkozó árttekintés, amihez az újság 1852. februári költségvetését csatolták mellékletként. Az anyagból kiderül, hogy a lap a magas példányszám ellenére veszteséges volt. Alapítója, August Zang felajánlotta, hogy az üzlet megkötése után is feltüntethetik a nevét kiadóként, és adminisztratív feladatokat

⁴⁴ Lackenbacher Bachnak, Frankfurt, 1852. május 14. Uo. S. n.

⁴⁵ KOHNEN i. m. (24. lj.) 44.

⁴⁶ 1853 januárjától Anton Prokesch von Osten vette át ezt a szerepet. Uo., 53.

is vállalt volna, azonban a szerkesztésbe nem kívánt beleszólni. Az újság megvásárlására – feltehetőleg anyagi okokból és megbízható szakemberek hiányában – mégsem került sor.⁴⁷

1. táblázat: A Die Presse költségvetése (1852. február)

Bevételek	Előfizetés	Példányár	Darabszám	Összesen (o. é. Ft)
	postai	50 ×	7 000	5 833, 20
	városi	30 ×	2 000	1 000
	városi (extra)	40 ×	1 000	666, 40
	heti	26 ×	3 600	1 560
<i>Összesen</i>			13 600	9 060
<i>Kiadások</i>		<i>Ár (o. é. Ft)</i>		
	papír	5 060		
	szerkesztőség	1 050		
	rezsiköltség	980		
	szállítás	520		
	nyomda	1 960		
	bélyeg	1 690		
<i>Összesen</i>		11 270		
<i>A költségvetés mérlege:</i>				
Bevétel	9 060			
Kiadás	11 270			
<i>Összesen</i>	-2 210			

Külön Lackenbacher számára tették félre azt az anyagot, ami több 1851-es jelentést is tartalmazott Thun gróftól, aki a németországi sajtó befolyásolására tett kísérleteiről, illetve az ezzel járó költségekről számolt be. Az aktát Lackenbacher 1852. április 4-i keltezéssel láttamozta. Nyilvánvalóan szükség volt a munkájára, hiszen időközben Bécsben folytatódott a birodalmi sajtótörvény előkészítése.⁴⁸

⁴⁷ Österreichische Zeitungen. Über den Ankauf der Presse. S. d., s. n. ÖStA, AVA, Nachlass Bach, Kt. 28, 28.5.

⁴⁸ Kivonat Thun gróf 1851. július 8-i jelentéséből (Schwarzenberg átiratának melléklete), amit Lackenbacher 1852. április 4-én láttamozott. Továbbá Thun jelentése, Frankfurt, 1852. január 22., illetve Thun jelentése, Frankfurt, 1852. január 22. (B). ÖStA, AVA, Inneres, MI, Präsidium, Akten, Teil I (1848–1899), Kt. 597 (1848–1851). 738/1852.

2.3.1. Az 1852-es sajtótörvény

Fentebb bemutattuk, hogy Lackenbacher már az 1849-es törvénnyel kapcsolatos első problémák felmerülésétől részt vett a sajtóügy újraszabályozásának előkészítésében. Tevékenysége azonban nemcsak a sajtóval kapcsolatos ügyekre terjedt ki, hanem az ugyancsak korlátozásra kerülő egyesületekre, illetve a külföldi lapokra is.⁴⁹ Az 1849. márciusi törvény felülvizsgálata hosszúra nyúlt, ezért 1851 nyarán született egy ideiglenes rendelkezés. A véglegesnek szánt szabályokat Ferenc József végül 1852. május 27-én hagyta jóvá szeptember 1-jei hatálybalépéssel. Augusztus 11-én, magyarországi körútja során vezette rá az előterjesztésre, hogy a sajtórendeletet a katonai határőrvidék kivételével minden koronatartományban bevezetik.⁵⁰

Az 1852 májusában kiadott új sajtórendelet a sajtószabadságot érvényben hagyta, azonban előírta az utólagos hatósági ellenőrzést, és a sajtóvétségek ügyében nem újította meg az esküdtbírói rendszert.⁵¹ Az 1852-es sajtórendelet megszületését Bach belügyminiszter irányította, amíg a sajtóügy teljes egészében a belügyminisztériumhoz tartozott. Az 1852-es év folyamán azonban ezen a téren is változás történt – Ferenc József akaratának, illetve a Bécsbe visszatért Metternich herceg, valamint Karl Friedrich Kübeck báró befolyásának köszönhetően –, létrejött a Legfelső Rendőrhatóság Johann Kempen vezetésével, és az új „minisztérium” hatáskörébe került a sajtó ellenőrzése is. Ennek megfelelően az új sajtórendelet véglegesítésében már Kempen báró is részt vett.

Az új sajtórendelet bevezetése pedig további miniszterek bevonását is igényelte. A feladat végrehajtására Bach kérte fel miniszterétársait, Kraußt, Kempent, Baumgartent és Buolt.⁵² Az

⁴⁹ Gesetzgebung, s. d. ÖStA, AVA, Nachlass Bach, Kt. 28, 28.2

⁵⁰ A belügyminisztérium átírata Albrecht főhercegnek, illetve a belügy- és az igazságügy-minisztérium, valamint a Legfelső Rendőrhatóság rendelete Coronininek, Karl Schwarzenbergnek, Goluchovskinak, Mecserynek, Ettmayernak et al. Bécs, 1852. augusztus 18. Utána: a belügy- és az igazságügy-minisztérium, valamint a Legfelső Rendőrhatóság főnökének előterjesztése, Bécs, 1852. augusztus 5. Rajta Ferenc József legfelső elhatározása, Szent Márton, 1852. augusztus 11. ÖStA, AVA, Inneres, MI, Präsidium, Akten, Teil I (1848–1899), Kt. 597 (1848–1851). 738/1852. 5027/1852.

⁵¹ Az utólagos ellenőrzés azt jelentette, hogy a kész nyomtatványokat kellett benyújtani a rendőrségnek, amely ekkor eldöntötte, hogy azok árusíthatók-e. Hírlapok esetében mindez az összes példány kinyomtatása után, a tervezett szétküldés előtt egy órával történt. Ez az eljárás felerősítette az öncenzúrát, hiszen a kiadók és a szerkesztők el akarták kerülni az anyagi kárt, ami a bezúzással járt volna. A rendelet előre bebiztosította az újságok elleni fellépések költségeit, a lapindításkor fizetendő kaució a lap elleni esetleges vizsgálatokat volt hivatott fedezni. Cenzúravetés esetén büntethető volt mind a szerkesztő, mind a nyomdász, sőt a terjesztő is, ami tovább fokozta a büntetés elkerülésére való törekvést. Amennyiben valamelyik időszaki kiadvány vétett a szabályok ellen, az első két alkalommal megintés volt a büntetés, harmadszorra három hónapra szóló felfüggesztés. A rendelet – akárcsak a korábbi – nemcsak a nyomtatott sajtóra vonatkozott, hanem „*az elmének és képzőművészetnek*” bármely sokszorosított formájára. A sajtótörvény ugyanakkor előírta az impresszumadatok feltüntetését, kötelezővé tette a kötelepéldányok beküldését, szabályozta a könyv- és lapkiadást. A törvény véglegesítette az 1848. márciusban bevezetett, majd májusban eltörölt, de 1849-től ismét kötelező kaució intézményét. Az óvadék összege biztosította a lap ellen esetlegesen indított vizsgálat és a büntetés költségeit. KOSÁRY Domokos – NÉMETH G. Béla (szerk.): *A magyar sajtó története I–II*. Budapest, Akadémiai, 1985. I. 292; KÓKAY György – BUZINKAY Géza – MURÁNYI Gábor: *A magyar sajtó története*. Budapest, MÚOSZ, 1994. 108–109.

⁵² Bach Kraußnak, Kempennek, Baumgartennak, Buolnak, Bécs, s. d. ÖStA, AVA, Inneres, MI, Präsidium, Akten, Teil I (1848–1899), Kt. 597 (1848–1851). 3637/1852.

ügy lebonyolítása külön tárgyalásokat igényelt, amihez szükség volt a minisztériumok által delegált hivatalnokokból álló bizottság összehívására. Az ezzel foglalkozó iratok is magukon viselik Lackenbacher keze nyomát.⁵³ A törvény végrehajtását tárgyaló instrukció 1852 augusztusában készült el, feltehetően Lackenbacher részese volt a munkálatnak, a kiküldésében bizonyíthatóan jutott neki szerep.⁵⁴

2.3.2. A sajtóügy rendezésének további eszközei

Visszatérve Lackenbacher további tevékenységéhez, kiemelendő, hogy 1852 nyarán ő készítette el annak a szabályozási javaslatnak a fogalmazványát, amely a kormányzat sajtóra gyakorolni kívánt befolyásáról szólt. Az anyag tartalmazza a Legfelső Rendőrhatóság felállítására, illetve hatáskörére vonatkozó terveket, valamint azokat az összegeket, amelyeket a minisztériumok újság-előfizetésekre adtak ki. Feltehetően Lackenbacher készítette azokat a táblázatokat is, amelyek ugyanebben az ügyiratban mellékletként találhatók. A 2. táblázat az osztrák állammal – pénzügyi – kapcsolatban álló tartományi újságokat veszi sorra, a 3. táblázat pedig az egyéb támogatott publicisztikai tevékenységeket rögzíti.⁵⁵

2. táblázat: A belügyminisztérium főpénztárából fedezett, publicisztikai célú kiadások áttekintése 1. Támogatott lapok

Lap	Támogatás havonta	Éves összeg (o. é. Ft)
1. <i>Lloyd</i>	1000 Ft (1851-ben további 7000 Ft juttatás)	12 000
2. <i>Die Presse</i>	kb. átlagosan 1600–1800 Ft	20 000
3. <i>Corriere Italiano</i>	1000 Ft (1851-ben további 1800 Ft a veszteségekre) 1852-ben plusz 200 Ft havonta, illetve 4*100 Ft extra márciustól) átlagosan:	12 000 (1 800) (1 600) 13 200
4. <i>Vidensky Dennik</i>	1851-ben a veszteség fedezésére (mivel beolvadt a Slovenske Novinybe, megszűnt a támogatás)	(4 858)
5. <i>Oesterreichische Correspondenz</i>	340 Ft	4 280

⁵³ Bach Baumgartennak, Bécs, 1852. július 14.; Krauß Bachnak, Bécs, 1852. június 12.; Kempen Bachnak, Bécs, 1852. június 13.; Baumgarten Bachnak, Bécs, 1852. június 13.; Buol Bachnak, Bécs, 1852. június 14.; Baumgarten Bachnak, Bécs, 1852. július 15.; körlevél a kijelölt hivatalnokoknak, Bécs, 1852. július 22. Uo., 4008/1852.

⁵⁴ Bach az igazságügy-minisztériumnak, az udvari és állami nyomdának, Albrecht főhercegnek, Radetzky tábornagnak, Bécs, 1852. augusztus 18. Uo., 5008/1852.; ill. a rendelet kiküldése az összes érintett hatóságnak, Bécs, 1852. augusztus 22. Uo., 5027/1852.

⁵⁵ Bach Kraußnak, Kempennek, Baumgartennak, Buolnak, Bécs, s. d. Uo., 3637/1852.

Lap	Támogatás havonta	Éves összeg (o. é. Ft)
6. <i>Oesterreichische Volkszeitung</i>	a szerkesztőnek:	2 250
	szerkesztőségi kiadásokra:	4 500
	az éves veszteségre:	2 000
		8 750
	<i>Eddig összesen:</i>	58 230
7. <i>Agramer Zeitung</i>	negyedévente 700 Ft	2 800
8. <i>Deutsches Volksblatt</i>	a főszerkesztőnek:	2 000
	a segédszerkesztőnek:	1 500
	együtt:	3 500
	a valutaátváltás költségei:	600
	összesen kb.:	4 100
9. <i>Freimüthige Sachsenzeitung</i>	kb. 2000 Ft (ideiglenesen betiltva)	
10. <i>Norddeutsches Portfolio</i>	10 példány előfizetésére kb.	1 000
	<i>Összesen:</i>	66 130

3. táblázat: A belügyminisztérium főpénztárából fedezett, publicisztikai célú kiadások áttekintése 2. Támogatott személyek

Támogatott személy	Havi támogatás összege, illetve célja	Éves összeg (o. é. Ft)
1. Grüner lipcsei általános konzul	az időről időre megjelenő, különösen kiváló könyvek költségére	240
2. Weil kormánytanácsos	szerződésben meghatározva	4 000
3. Bernhard Meyer		600
4. Kecskeméthy Aurél	havonta 50 Ft	600
	továbbá egy magyar népi kalendárium kiadására	500
5. A népművelés kiszélesítésére alakult egyesület által kiadott nyomtatványok támogatására		900
6. Weiss követségi titkár	havonta 100 Ft	1 200
7. Párizsi levelező	2400 frank	1 200
	<i>Összesen:</i>	9 240
	<i>A lapoknak adott támogatással együtt:</i>	75 370*

* Az eredeti táblázatban a végösszeg 77 170 Ft. Az eltérés okát mindaddig nem találtuk.

A fenti táblázatokból látható, hogy milyen célokra mekkora összeget szánt a belügyminisztérium elkölteni a sajtó terén. A támogatottak körét tekintve nem csupán konkrét lapokkal találkozunk, hanem azokkal a személyekkel is, akik a kormányzat céljainak megvalósításában részt vettek. A korábban említett újságírókkal együtt kirajzolódik az a sajtóhálózat, amely az 1850-es évek elején egyre kiterjedtebbé vált.

Egy másik terjedelmes dokumentum – Lackenbacher szignójával ellátva – foglalkozott egy esetlegesen létrehozandó, nagy politikai lap költségeivel. A belügyminisztérium tehát a *Die Presse* megvásárlásának meghiúsulásával nem vetette el a tervet, hogy saját lapot hozzon létre. A minta ebben az esetben a *Lloyd* volt, külső megjelenését és tartalmát tekintve egyaránt, reggeli és esti kiadással. Ehhez a vállalkozáshoz részletes költségterv készült, ami az állandó és változó havi kiadásokat vette sorra.⁵⁶

A szerkesztőségi munkatársak fizetése mellett a feljegyzésekért, a levelezői tudósításokért, valamint a tárcacikkekért fizetendő honorárium, az utazások, könyvek, táviratok, riporterek költsége összesen 2000 Ft-ot tett volna ki. A szerkesztőség irodájának fenntartására, az irodai alkalmazottakra, más lapokban feladott hirdetésekre 675 Ft-ot szántak. A reggeli és az esti lap szedése, az ingyenes példányok, a nyomda- és papírköltségek 1125 Ft-jával, illetve az előre kalkulált (15 hónapra 7500 Ft-os) veszteség egy havi részletével együtt a fix költség havonta 4300 Ft-ra rúgott volna. A továbbiakban a bevételeket próbálták kikalkulálni, amennyiben a reggeli lapszám 600, az esti pedig 1200 példányban jelenik meg, és az apróhirdetések naponta kétszer 460 sort tesznek ki. A bevétel így 800 Ft lett volna, tehát havonta 3500 Ft-ot kellett volna biztosítani a hirdetésekből, amit nyilvánvalóan nem lehetett elérni, így havi 2300–2500 Ft támogatásra is szükség lett volna. Ezt idővel csökkenteni kívánták, bíztak a hirdetőik számának növekedésében.⁵⁷

Eddigi kutatásaink alapján ez a terv sem valósult meg, az azonban egyértelműen látható, hogy mind a *Die Presse*, mind a *Lloyd* példájára tervezett újság esetében számolni kellett havi 2200–2500 Ft, vagyis évi 26 400–30 000 Ft szubvencióval. A minisztérium számára készített összeállítások alapján egyúttal az is világosan kitűnt, hogy a lapkiadás mint üzleti vállalkozás milyen pénzügyi háttérrel kíván. Az adatok begyűjtése mögött feltehetően az a felismerés állt, hogy a napisajtó befolyásolása különösen fontossá vált. Egy másik jelentésben a vizsgálatokból levont tanulságot is megfogalmazták: a napisajtóra fordítandó költségek – összehasonlítva a cél jelentőségével – csekélynek tűnnek.⁵⁸

A kormányzati érdekeket képviselő napilap létrehozása azonban csupán az egyik vetülete volt a sajtó irányítására és befolyásolására vonatkozó bécsi terveknek. A sajtóirányítás központi szervének kiépítése fokozatosan érlelődött, többek között Grüner lipcsei konzul 1851-es jelentése alapján, amely egy állami sajtóhivatal (*literarisches Bureau*) felállítását szorgalmazta.⁵⁹ Végül 1852 nyarán megkezdődött a sajtóirányítási bizottság (*Presfleitungscomitée*) kialakítása, a javaslat fogalmazványát Lackenbacher készítette el. A belföldi sajtó központi irányítását a kül-

⁵⁶ Egy már meglévő lap átvételére gondoltak, amit 15 hónapig kívántak volna továbbvinni. Felség-előterjesztés, Bécs, 1852. június 14. (fogalmazvány). ÖStA, AVA, Nachlass Bach, Kt. 28, 28.11 Regelung der Einflußnahme der Regierung auf die Presse. A javaslat javított verzióján is megtalálhatók Lackenbacher megjegyzései. Felség-előterjesztés, Bécs, 1852. július 15. (fogalmazvány). ÖStA, AVA, Inneres, MI, Präsidium, Akten, Teil I (1848–1899), Kt. 597 (1848–1851). 4027/1852.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Organisierung der Presse, s.l., s.d. (fogalmazvány), ÖStA, AVA, Nachlass Bach, Kt. 28 (Pressewesen 1847–1852), 28.9 Organisierung.

⁵⁹ ΠΑΥΠΙÉ i. m. (1. lj.) 13.

ügyminisztérium, a belügyminisztérium és a Legfelső Rendőrhatóság által küldött három küldött koordinálta volna. A tervezett bizottság hatáskörét több pontban határozták meg: 1. a sajtóiroda juttatja el a kormányzati szervektől érkező, válogatott híreket a sajtóhoz; 2. jelentősnek ítélt orgánumokat nyer meg a kormányzat céljainak; 3. támogatások kiosztására, illetve megvonására, sajtóvállalkozások létrehozására vagy megszüntetésére vonatkozó döntéseket hoz; 4. a fontosabb kül- és belföldi újságokat is figyeli (ezek átnézését hivatali alkalmazásban álló, illetve időszakosan alkalmazott személyek végzik).⁶⁰

Az új hivatal 1852 októberében alakult meg, hogy ellenőrizze, irányítsa és befolyásolja a belföldi sajtót, és részben a bécsi kormányzat számára káros külföldi lapok, röpiratok ellen is küzdjön. Tagja lett a belügy- és a külügyminisztérium, valamint a Legfelső Rendőrhatóság egy-egy képviselője, vezetését a külügyminisztérium egy magasabb rangú hivatalnok látta el. A bizottságot egyik minisztériumnak sem rendelték alá, és külön költségvetéssel rendelkezett (100 000 Ft).⁶¹ 1848 és 1852 között végzett tevékenysége szinte predestinálta Lackenbachert arra, hogy ő is részt vegyen a sajtóirányítási iroda munkájában, azonban nem lett alkalmazottja a bizottságnak. Ennek az oka a bécsi, illetve a veronai politikai vezetésben bekövetkező változásokban keresendő, amikre a későbbiekben röviden kitérünk.

Áttekintve Lackenbacher belügyminisztériumi tevékenységét, szembeötlő, hogy milyen sok iránya volt a sajtóval kapcsolatos munkának a Bach vezette minisztériumban. Korábbi tanulmányunkban a bécsi sajtópolitika 1849 utáni években kialakított rendszerét vázoltuk fel, a belföldi intézkedések, illetve a külföldi hálózatépítés elemeit mutattuk be.⁶² Jelen írásunkban egy, a minisztériumban dolgozó hivatalnok tevékenysége felől közelítettünk a témához. Lackenbacher hivatali életének ez a néhány éve számos kihívást hozott, és komoly terhelést jelentett. A hivatalnok – feltehetően mint Bach munkásságának híve és a miniszter bizalmasa – igyekezett helytállni, mind a problémák lehető legjobbnak vélt megoldását, mind a munkabírást tekintve. Frankfurti kiküldetése kapcsán utaltunk rá, hogy nem csupán a rábízott feladatot teljesítette, hanem ötleteket is gyűjtött, amelyeket a bécsi minisztérium számára hasznosnak gondolt. Valószínűleg nemcsak a kapott feladatok elvégzése, hanem önálló megoldási javaslatai miatt tekintettek rá a sajtó szakembereként. Talán nem túlzás azt állítani, hogy komoly befolyással rendelkezett, erre utal az a tény is, hogy 1853-ban Kempen naplójába is bekerült – nem igazán pozitív jelzők kíséretében.⁶³

⁶⁰ Organisierung der Presse, s.l., s.d. (fogalmazvány), ÖStA, AVA, Nachlass Bach, Kt. 28 (Pressewesen 1847–1852), 28.9 Organisierung.

⁶¹ PAUPIÉ i. m. (1. lj.) 14.

⁶² MANHERCZ Orsolya: Bécsi sajtópolitika a forradalom után (1849–1852). 1 *In Medias Res* (2015) 103–127.

⁶³ Kübeck báró nem bízott Lackenbacherban, ravasznak titulálta Bach bizalmi emberét, és nem látta szívesen a sajtó-, illetve a rendőri ügyek közelében. Feltehetően Kempen is osztotta véleményét. Kempen naplóbejegyzései, 1853. február 8., április 6., június 10. Josef Karl MAYR (szerk.): *Das Tagebuch des Polizeiministers Kempen von 1848 bis 1859*. Bécs–Lipsee, Österreichischer Bundesverlag, 1931. 277., 286., 333.

3. Lackenbacher további pályafutása

3.1. Bach bizalmi embere

1849 és 1852 között a belügyminisztériumban lázas munka folyt, az új közigazgatási rendszer kialakítása mellett számos más területen is megkezdődött a javaslatok, tervek kidolgozása. A sajtóügy például komoly kihívást jelentett a hivatal számára, és Bach láthatóan nagy gondot fordított a megfelelő rendszer kidolgozására. Egészen 1852-ig mondhatni nyugodtan dolgozhatt munkatársaival a sajtó szabályozásának, ellenőrzésének, illetve befolyásolásának lehetséges módozatain. 1852 nyarától azonban meg kellett osztania a sajtó feletti felügyeletet Kempennel.

Már 1851 folyamán megkezdődött az a folyamat, aminek során átrendeződtek az erőviszonyok a bécsi felső vezetésben. Kübeck báró színrelépése következtében Schwarzenberg hatalma és befolyása Ferenc Józsefre meggyengült. A herceg 1852. áprilisi halálával felgyorsult az átrendeződés, a Kübeck és Karl Grünne, a császár főhadsegédje által támogatott Legfelső Rendőrhatóság létrejöttével a belügyminisztérium, vagyis Bach hatásköre csökkent, és új „hatalmi tényezőként” jelent meg a Rendőrhatóság, illetve vezetője, Kempen.⁶⁴

Lackenbacher ebben a rivalizálásban többször is Kempen, illetve Kübeck célkeresztjébe került. Kempen antipátiája elsősorban természetesen Bachnak szólt, akivel 1852-ben a „rendőrminisztérium” felállítása, illetve a sajtófelügyelet megosztása miatt éleződött ki a viszonya. 1853-ban az itáliai átszervezés erősítette fel ismét az ellentéteket, amikor az államrendőrségi tevékenység centralizálására került sor. A veronai főkormányzóságon belül egy központi rendőri ügyosztályban egyesítették Lombardia és Velence rendőri ügyeinek intézését, ahova mind Bach, mind Kempen a saját embereit igyekezett bejuttatni.⁶⁵

Bachnak sikerült elérnie Lackenbacher udvari tanácsosi kinevezését, majd kiküldését Radetzky civil adlátusa, Johann Bernhard Rechberg mellé Veronába. Bach azt szerette volna, hogy Lackenbachert a veronai rendőri osztály vezetésével bízzák meg. Kempen azonban Grünne grófon keresztül felhívta a császár figyelmét arra, hogy erre a posztra neki kellene vezetőt jelölnie.⁶⁶ 1853 nyarán már változott a helyzet, Kempen elérte, hogy Ferenc József a katonai adlátus kezébe utalja az államrendőrségi ügyeket, Rechberg hatáskörében maradtak az adminisztratív feladatok, valamint a sajtó- és színházellenőrzés, illetve az egyesületek felügyelete. 1853-tól Lackenbacher tehát az itáliai politikai küzdőtéren „képviselte” Bach érdekeit, a veronai főkormányzóság rendőri ügyosztályán dolgozott miniszteri tanácsosként.⁶⁷ Feltehetően itt is foglalkozott sajtóügyekkel, ennek vizsgálata további kutatásokat igényel.

⁶⁴ DEÁK Ágnes: *„Zsandáros és policzájós idők.” Államrendőrség Magyarországon, 1849–1867.* Budapest, Osiris, 2015. 51–56.

⁶⁵ Uo., 208–209.

⁶⁶ Kempen naplóbejegyzése, 1853. április 6. In: MAYR i. m. (63. lj.) 286.

⁶⁷ DEÁK i. m. (64. lj.) 209.

3.2. Lackenbacher a pénzügyminisztérium szolgálatában

1857-ben Lackenbacher visszatért Itáliából, ekkor kapta meg a Lipót Rend lovagkeresztjét. Ezután a pénzügyminisztérium kötelékébe állt, ugyanebben az évben különleges kiküldetésben Konstantinápolyba utazott, ahol öt éven keresztül képviselte az osztrák érdekeket. 1862-ben a Dánia és Szász-Lauenburg közötti pénzügyi konfliktus megoldásában vett részt – sikeresen. Az 1866-os háborús évben a katonai beszerzéseket ellenőrző bizottság tagja volt, majd a háborús adósságok likvidálásában is szerepet játszott. 1867-ben osztálytanácsos volt a pénzügyminisztériumban, majd a közös pénzügyminisztériumban töltötte be ugyanezt a pozíciót. 1868-ban kapta meg a Szent István Rendet. 1869. december 4-én hunyt el, gyászjelentése hirtelen bekövetkezett halálról értesít.⁶⁸

⁶⁸ Becke közös pénzügyminiszter előterjesztése, Bécs, 1868. április 2. ÖStA, HHStA, KA, Kabinettskanzlei, KZ 1183/1868.